

DEMOKRASİ VE MAKROEKONOMİK BAŞARI: TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Yrd. Doç. Dr. Bülent GÜNŞOY*

Özet

Çağdaş dünyadaki önemli değişim eğilimlerinden birisi de son elli yılda global düzeyde demokrasilerin hızlı gelişimidir. Bu çalışma demokrasi ve makroekonomik performans (büyüme) arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır. Bu konuda yapılmış olan son çalışmalar demokrasinin ekonomik büyümeyle desteklediğini göstermektedir. Bu çalışma, demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi "önce ve sonra" yaklaşımıyla sorgulamaktadır. Çalışmada, Türkiye'nin siyasi tarihindeki demokrasi ve demokrasi dışı dönemlere ait ekonomik performans karşılaştırılmaktadır. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin siyasi rejiminin durumuna göre ölçülen demokrasi ve demokrasi harici yıllarının öncesindeki ve takip eden yıllardaki büyüme performansı nedensel ilişkilere bağlı olarak sorgulanmaktadır. "Önce ve sonra" yönteminin Türkiye'ye uygulanması sonucunda demokrasi ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunduğu görülmüştür.

Abstract

The rapid change of the global democratization trend in the last fifty years has been one of the most consequential transitions in the contemporary world. This paper discuss of the relationship between the democracy and macroeconomic performance (growth). Recent studies appear to show that democracy has robust association with economic growth. This paper proposes a "before and after" approach to empirical examination of the relationship between democracy and growth. In this study, we compare the economic performances of Turkey before and after it became democracy or non democracy periods in political history. Yet, in this work assumes that the causal effect of democracy can be measured by Turkey's political regime status in a particular year, which is correlated with its macroeconomic performance in a subsequent period. Using "before and after" analysis in Turkey, we determined that there is a positive relationship between democracy and economic growth.

* T.C. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü.

GİRİŞ

Yirminci yüzyıl boyunca, demokrasi ve piyasa ekonomileri yardımıyla başarılı ekonomik performans gösteren ülke örneklerinin görülmesi yanında, demokrasi ile yönetilmediği halde önemli ekonomik başarıları yakalayabilen ülkelerin varlığı, ekonomi ve demokrasi ilişkilerini sorgulayanların sayısını arttırmıştır. Ekonomik gelişmenin toplumları demokrasiye iteceği görüşleri yanında demokratik yönetim biçimlerinin ekonomileri güçlendireceği tezleri de halen tartışılmaktadır. Bu çalışmada demokrasinin makroekonomik performansa etkisi ele alınmaktadır. Makroekonomik performans ölçütleri farklı biçimler alabilmekle birlikte bu çalışmada özellikle ekonomik büyüme oranındaki artışlar temelinde düşünülmektedir.

1. DEMOKRASİ NEDİR?

Günümüzde daha iyisi gerçekleştirilememiş olan, olmazsa olmaz koşulları arasında serbestçe örgütlenme, siyasal partiler, adaletli seçim, güçler ayrılığı, bağımsız yargı, baskı grupları gibi unsurların yer aldığı, ilkelerinin ise hukuksal, demokrat ve çağdaş yaşam olduğu, başlı başına bir değer ve erdem niteliğindeki, insan hak ve özgürlüklerine dayanan yönetim türüne demokrasi denir (Özden, 2001: 107). Demokrasi fikri üzerine yapılan normatif tartışmalar üzerinde ortaya çıkan katılımcı demokrasi (Pateman, 1970; Barber, 1984), birleştirici demokrasi (Hirst, 1994), müzakereci demokrasi (Elster, 1998) gibi demokrasi modellerine (Aktaran: Lane ve Ersson, 2003: 2) günümüzdeki yeni tartışmalar çerçevesinde yenileri eklenmektedir. Demokrasi terimi, Grek dilinde “demos” (halk) ve kratos (iktidar) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmekte ve “halkın yönetimi” şeklinde genel bir tanıma sahip olsaydı da tam bir tanımla yapmak mümkün değildir ve W.Pareto'nun dile getirdiği gibi “halkın yönetimi” anlamı en belirsiz terimlerden biri olarak demokrasi kavramını aydınlığa çıkartmaktan oldukça uzaktadır (Ateş, 1994: 116). Demokrasi sözcüğü İ.Ö. V. yüzyılda Grek dilinde özel bir site örgütlenmesini¹ belirtmek amacıyla kullanılmaya başlanmış, kullanımı ve anlamı 19.yüzyıldan beri büyük bir gelişme göstermiştir ve demokrasi artık herhangi bir rejim değildir ve adeta her türlü siyasal rejimin alanı olmuştur (Raynaud ve Rials, 2003: 187).

¹ Atina şehir-devletini demokrasinin başlangıç mekanı olarak alma eğilimi gelenekselleşmiş olmakla birlikte bu dönemden (İ.Ö. 507-322) önce veya bu dönem sırasında yaşamış olan avcı-toplayıcı insan topluluklarında (Kung, Agta, Pintupi gibi) daha ileri düzeyde demokratik yaşam biçimlerine de rastlanabilmektedir (Bollen ve Paxton, 1997).

Değişik tarihsel dönemlerde, mevcut sosyo-ekonomik yapının niteliğine paralel olarak demokrasinin gerçek özü de değişik anlamlara bürünmüştür. Örneğin, köleci toplum yapısında en yüksek toplumsal form, özgürler (kölelerin dışındakiler) arasında yayılmış olan köleci demokrasiydi, pratikte ise egemenlik en zengin köle sahiplerinin elindeydi (Aşukin, Butirskiy vd., 1979: 56)². Demokrasinin erdemine artık o kadar fazla sayıda siyasal sistem ve ideoloji sahip çıkmaya başlamıştır ki, gündelik dilde sözcüğün kullanımı anlamsızlaşmaya yüz tutmaktadır, dolayısıyla, çeşitli türlerdeki siyasal düzenlemeyi meşrulaştırmak amacıyla sıklıkla demokrasi terimine başvurulduğu görülmektedir (Marshall, 2003: 140).

Uygurluk tarihi boyunca uzlaşma-çatışma zincirlerinin vazgeçilmez bileşeni olan demokrasi mücadeleleri sonunda toplumların alt ve üst yapıları büyük sarsıntılarla veya yumuşak geçişlerle değişim göstermiştir. Bu değişimlerin iç içe olduğu olguların başında ekonomik yaşam ve sistem biçimleri gelmektedir. Dünya toplumlarının demokrasi düzeyleri nasıl değişmiştir? Bu değişimlerin ekonomiyeye yansımaları nasıl olmuştur? Bu soruların yanıtları çalışmanın bundan sonraki altyapısını oluşturacaktır.

2. DEMOKRASİ NASIL ÖLÇÜLÜR?

Demokrasiyi ölçmenin birinci aşaması aslında demokrasiyi tanımlamaktır (Lane ve Ersson, 2003: 29). Demokrasiyi tatminkar bir şekilde ölçmek için kullanılan bir takım yöntemler vardır. Bollen (1995)'te tartışıldığı üzere devamlı ölçümlere karşı kesin ölçümler, subjektif ölçümlere karşı objektif ölçümler, bireysel ölçümlere karşı jürilerin yargıları, tek zamanlı ölçümlere karşı çok zamanlı ölçümler bulunmaktadır (Lane ve Ersson, 2003: 29). Şimdi bunlar arasında yaygın olarak bilinen iki tanesinin temel özelliklerini incelemeye çalışalım:

² Robert Dahl'ın 1956'da, modern sanayi devletlerinin demokrasilerden çok poliarsilerle, güçlü çıkar gruplarının değişik koalisyonlarıyla yönetildiği tezini savunduğu *A Preface to Democratic Theory* adlı çalışmasından beri demokrasinin kendisinin gerçekliği sorgulanmaktadır. C.Wright Mills, yine aynı dönemde çıkardığı *The Power Elite* adlı kitabında "iktidar elitinin" (ABD'deki büyük iş çevreleri, ordu ve siyasal idare) demokratik siyasal pratikleri yok saydığını ve kitle toplumunda vatandaşların uysal ve aciz varlıklar durumuna geldiğini iddia etmektedir (Marshall, 2003: 141). Tocqueville, "hükümetin merkezileşmesi" ve "yönetimin merkezileşmesi" arasındaki farka dikkat çekerek "yönetimin zorbalığı" nı demokrasinin ulaşabileceği bir nokta olarak belirlerken Hegel belirgin özelliği "bireyselliğin güçlerinin gelişmesi ve serbestliği" olan demokrasinin modern gerçeklikle uyuşmadığını ileri sürmektedir (Raynaud ve Rials, 2003: 193).

2.1. Bollen Ölçümü

Bollen, liberal demokrasileri 1960, 1965 ve 1980’i kapsayacak şekilde güvenilirlik ve doğruluk açısından uygun şiddetteki standartlar çerçevesinde ölçme yöntemi inşa etmiştir. Ölçüm, 0 ile (otoriter) 100 (demokratik) arasındaki bir aralığı kapsar (Muller, 1997: 139). Bollen, liberal demokrasileri “demokratik kurallar” ve “politik zenginliklere” izin ve yer veren politik sistemler olarak tanımlayarak yola çıkmakta ve Schumpeter, Lipset, Huntington gibi yazarların demokrasi tanımlarıyla Bollen’in tanımı örtüşmektedir (Bollen ve Paxton, 2000: 60-61). Bollen, subjektif göstergelerin³ elde edilmesi sürecinde liberal demokrasilere ilişkin üç unsurdan hareket eder (Bollen ve Paxton, 2000: 60): 1) Göstergeler liberal demokrasilerin teorik tanımına dayalıdır, 2) Göstergeler birden fazla yıl için elde edilebilir, 3) Her unsura ait birden fazla gösterge elde edilebilir. Aşağıdaki Tablo 1 Bollen’in demokrasi puanlarına ilişkin seçilmiş ülkelere ait örnekler vermektedir.

Tablo 1: Bollen’in Ölçüm Metoduna Göre Seçilmiş Ülkelerin Demokrasi Puanları (1965-1980)

Ülke	Liberal Demokrasi Puanları		
	1965	1980	1965-80
A.B.D.	92	100	+8
Kanada	100	100	0
Fransa	91	100	+9
Venezuela	73	89	+16
İtalya	97	100	+3
İspanya	10	83	+73
Arjantin	53	6	-47
Şili	97	6	-91
Uruguay	100	17	-83
İran	45	33	-22
Kosta Rika	90	100	+10
Brezilya	61	39	-22
Türkiye	76	11	-65
Malezya	80	67	-13
Güney Kore	53	33	-20
Mısır	39	33	-6

Kaynak: Muller, (1997: 138-39).

³ Bollen’in ölçümü eşit ağırlığa sahip altı parça endeksten oluşur. Bunların üç tanesi bağımsızlıklarla ilgili (basın özgürlüğü, seçme ve seçilme özgürlüğü) diğer üçü de siyasi özgürlüklerle ilgili (basın özgürlüğü, toplumsal grupların özgürlüğü, muhalif grupların özgürlüğü) endekslerdir (Bollen ve Paxton, 2000).

2.2. Gastil (Freedom House) Endeksi

Raymond Gastil'in siyasi haklar ve insan hakları üzerine inşa ettiği ölçüm metodu 1972'den bugüne kadar Freedom House (FH) adlı kurumun adı altında yayımlanmaktadır. FH'nin demokrasi ölçüm sıralamaları da demokrasiye ilişkin yaptıkları tanımlamaya uygun olarak gerçekleştirilir. Gastil'in siyasi haklar ve insan hakları kavramları da demokrasi ilkesi ve siyasi özgürlükler üzerine kuruludur (Bollen ve Paxton, 2000: 61). Gastil'in ölçümü ile Bollen'in ölçümü uyumludur, çünkü her ikisi de siyasi haklar ve özgürlükleri, siyasi istikrardan ayırırlar (Helliwell, 1992: 8). Gastil, demokrasiyi şöyle tanımlar: "Siyasi haklar, siyasi sürece anlamlı bir şekilde katılabilme haklarıdır. Bir demokraside bunun anlamı bütün yetişkinler için oy verme ve kamuya hizmet etmek için yarışma, seçilen adaylar için ise kamu politikaları için çaba göstermektir" (Gastil, 1986,87'den aktaran Barro, 1994: 16).

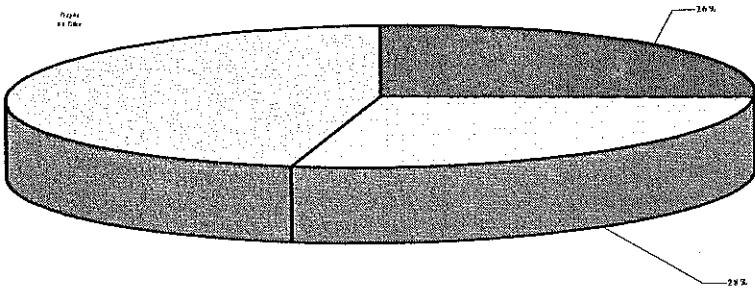
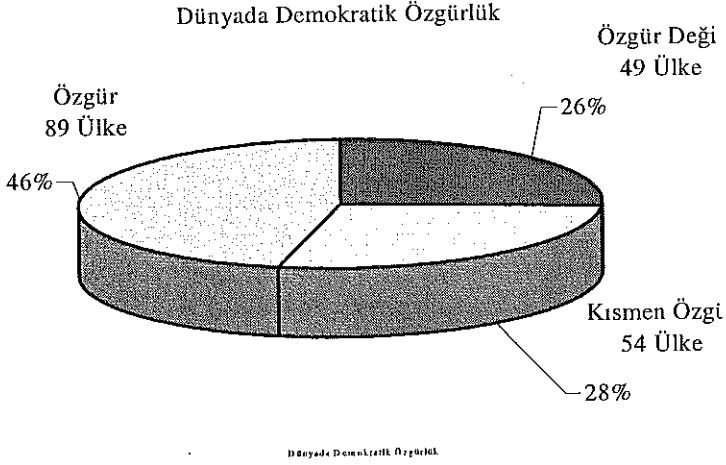
Gastil İndeksinde, siyasi haklara dayalı demokrasi ölçeği, her ülkenin yıllık olarak aldığı 1 ve 7 değerleri arasında değişir. 1 değeri siyasi hakların en üst seviyede olduğunu gösterir. Gastil, ülkeler hakkında elde ettiği yayımlanmış ve yayımlanmamış bilgileri birleştirerek düzenlemektedir (Barro, 1994: 16). Aynı yöntem insan hakları için de uygulanmaktadır. Aşağıdaki Tablo 2'de seçilmiş bazı ülkelerin 2004 yılında aldığı değerler bulunmaktadır.

Tablo 2: Seçilmiş Dünya Ülkelerinde Demokratik Özgürlük Sıralaması (2004)

Ülke	Siyasal Haklar (PR)	İnsan Hakları (CR)	Özgürlük Derecesi
Afganistan	5	6	Özgür değil
Arnavutluk	3	3	Kısmen özgür
Arjantin	2	2	Özgür
Bolivya	3	3	Kısmen özgür
Brezilya	2	3	Özgür
Kanada	1	1	Özgür
Çin	7	6	Özgür değil
Küba	7	7	Özgür değil
Mısır	6	5	Özgür değil
Honduras	3	3	Kısmen özgür
İran	6	6	Özgür değil
Japonya	1	2	Özgür
Kuveyt	4	5	Kısmen özgür
Litvanya	2	2	Özgür
Meksika	2	2	Özgür
Kuzey Kore	7	7	Özgür değil
Suudi Arabistan	7	7	Özgür değil
Güney Kore	1	2	Özgür
Tanzanya	4	3	Kısmen özgür
Türkiye	3	3	Kısmen özgür
Ukrayna	4	3	Kısmen özgür
Vietnam	7	6	Özgür değil
Zambia	4	4	Kısmen özgür

Kaynak: Freedom House, *Freedom in the World 2005*, Table of Independent Countries.

FH'nin demokrasi ölçümlerine göre 2004 yılında dünya ülkelerinin % 46'sı (89 ülke) özgür, % 26'sı (49 ülke) özgür değil, % 28'i (54 ülke) kısmen özgür kategorisinde yer almaktadır. Bu hesaplamalara göre, yaklaşık değerlerle dünya nüfusunun % 44'ü (2.8 milyar kişi) özgür, % 37'si (2.4 milyar kişi) özgür değil, % 19'u (1.19 milyar kişi) kısmen özgür sınıflamasına giren demokrasi derecelerine sahip bir şekilde yaşamaktadır. Aşağıdaki Şekil 1 daha anlaşılır şekilde bu yapılanmayı sergilemektedir.

Kaynak: Freedom House, Freedom in the World 2005, s.2.

Şekil 1: Dünyada Demokratik Özgürlük 2004

Freedom House'un 1974'ten beri yapılmış olan demokrasi ölçümlerine göre 2004 yılına kadar olan gelişmeler aşağıdaki Tablo 3'te özetlenmektedir. Demokratik açıdan özgür ülkelerin oranı 1974'te % 27'den 2004 yılında % 46'ya çıkmış, özgür olmayan ülkelerin oranı ise % 41'den % 26'ya düşmüştür. Anlaşılabileceği üzere dünya ülkeleri arasında demokratik yaşam biçimine kavuşanların oranı hızlı bir yükselişe artmaktadır.

Tablo 3: Demokratik Özgürlükte Küresel Eğilimler

Yıl	Özgür Ülkeler	Kısmen Özgür Ülkeler	Özgür Olmayan Ülkeler
1974	41 (27%)	48 (32%)	63 (41%)
1984	53 (32%)	59 (35%)	55 (33%)
1994	76 (40%)	61 (32%)	54 (28%)
2004	89 (46%)	54 (28%)	49 (26%)

Kaynak: Freedom House, Freedom in the World 2005, s.2

2.3. Diğer Ölçümler

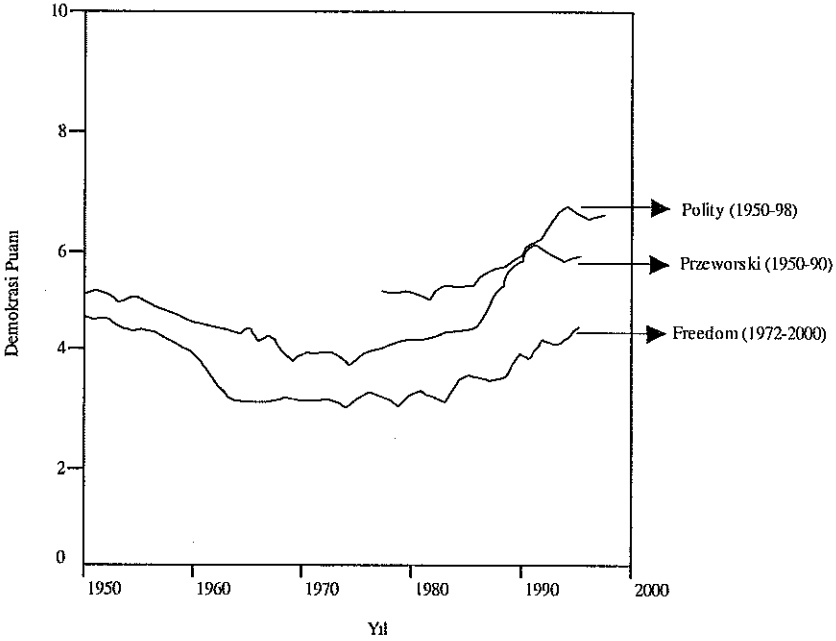
Demokrasinin ölçümünde kullanılan yöntemlerin en yaygın olanları Bollen ve Gastil'in geliştirdikleridir. Bunlar dışında da bazı yöntemler geliştirilmişse de fazla bilinmemektedirler⁴. Aşağıdaki Tablo 4 bunlardan birkaçı hakkında özet bilgi vermektedir.

Tablo 4: Demokrasinin Farklı Ölçüm Yöntemleri

YÖNTEM	AÇIKLAMA
POLITY	1800'lü yıllardan başlayarak yirminci yüzyılın sonuna kadar sürdürülen subjektif demokrasi ölçüm yöntemi otokrasi ile demokrasi arasında endeks değerleri 0 (demokrasi yok) ile 10 (tam demokrasi) puanları içinde bir değer alabilmektedir (Lane ve Ersson, 2003).
PRZEWORSKI vd.	Przeworski'nin demokrasi ölçümü 1950-1990 yıllarını kapsamakta ve 135 ülkeyi içermektedir. Geliştirdikleri demokrasi endeksi, ileri derecede karmaşık ekonometrik tekniklere ve verilere dayanır, bu nedenle geleneksel regresyonların tahmin güçlerine göre üstün olan unsurları vardır (Lane ve Ersson, 2003).
HADENIUS	Sadece 1988'e ait ölçüm yapmıştır. Ashında kullanıma en uygun endeks olarak nitelendirilir. Üçüncü Dünya ülkelerini kapsar (Lane ve Ersson, 2003).
SUSSMAN	Sussman, yazılı ve görsel basından hareketle demokrasiyi ölçmeye çalışır (Bollen ve Paxton, 2000)
BANKS	Diğer ölçüm metodlarına oldukça benzeyen, oldukça anonim nitelikteki verilerle elde edilen ölçüm metodu sonucunda ortaya çıkan veriler birçok ampirik araştırmada kullanılmıştır (Bollen ve Paxton, 2000).
GASIOROWSKI	Demokrasiyi, demokrasi/yarıdemokrasi/sıfır demokrasi şeklinde üç kategoriye ayırarak ölçer. Gasirowski, demokrasinin çoklu göstergelere göre derecelenmesi yerine rejim değişikliklerini incelemeye odaklanmıştır. Dolayısıyla onun sıralaması FH veya Banks'a göre daha büyük kısıtlara sahiptir (Bollen ve Paxton, 2000).

⁴ Liberal demokrasiyi ölçme yöntemlerinin tarihsel gelişim süreçleri ile ilgili olarak bkz.: (Bollen ve Paxton, 2000)

Demokrasiyi kantitatif olarak ölçmeye çalışan yöntemlerin ortaya çıkardığı sonuçlar acaba birbirine benzemekte midir? Aşağıdaki Şekil 2, kullanılan üç temel göstergeye göre demokrasinin gelişimini sergilemektedir. Polity, Przeworski ve FH (Gastil) yöntemleri, farklı dönemleri kapsamaktaysalar da aynı şekil üzerinde gösterildiklerinde, benzer eğilimleri temsil ettikleri görülmektedir⁵. Polity ve Przeworski 1950 yılından itibaren incelemelerine başlamaktadır, FH ise 2000 yılına ve günümüze kadar ölçümlerine devam etmektedir. Ölçüm skorları takip edildiğinde Huntington'un (1991) iddia ettiği 1943-62 yılları arasındaki ikinci kısa dönemli demokratikleşme dalgasının, 1958-75 arasındaki geri dönüş dalgasının ve 1974'ten sonra günümüze kadar süren üçüncü demokratikleşme dalgasının gerçeklikle örtüştüğü ileri sürülebilir (Aktaran Lane ve Ersson, 2003: 31).

Kaynak : Lane ve Ersson (2003: 32).
Not : Przeworski endeksi 10 ile çarpılmıştır.

Şekil 2: Üç Farklı Yönteme Göre Ölçülen Demokrasi Düzeyinin Gelişimi (Ortalamalar)

⁵ Bollen ve Gastil endekslerinin aldığı değerler arasında yapılmış olan basit korelasyon sonucu 0.59, Spearman sıra korelasyonu sonucu 0.62 çıkmaktadır. Dolayısıyla aralarında pozitif yönde bir ilişkinin varlığından söz edilebilir (Helliwell, 1992: 9).

Yukarıdaki şekilde ele alınan ortalama dünya geneli rakamlarına rağmen, demokrasi ölçüm sonuçları dünyanın değişik bölgelerine göre farklılaşabilmektedir. Aşağıdaki Tablo 5, her üç yöntemin sonuçlarının bölgelere göre farklılıklarını göstermektedir. Anlaşılabacağı üzere 1989 öncesinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin demokrasi puanları Batılı ülkelere göre düşüktür, aynı durum Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Sahra-altı Afrika için de geçerlidir.

Tablo 5: Dünyanın Değişik Bölgelerine Göre Demokrasi Ölçümleri (Ortalamaları)

Bölge	Przeworski					Polity						Freedom House			
	1950	1960	1970	1980	1990	1950	1960	1970	1980	1990	1998	1980	1990	1998	2000
Batı Ülkeleri	9,1	9,1	8,7	10	10	9	9	8,8	8,9	9,9	9,9	9,5	9,8	9,7	9,7
Orta ve Doğu Avrupa + Commonwealth	0	0	0	0	5	1,3	1,4	1,4	1,5	6,6	6,7	2,1	6,1	6	6,1
Latin Amerika ve Karayipler	4,2	6,3	6,3	4,8	7,6	4,1	5,2	4,5	4,9	8,3	8,6	5,7	7,3	7	7,2
Sahra-altı Afrika	0	1,4	1,4	1,1	0,3	4,1	3,6	2,7	2,6	2,4	5,5	3,1	3,5	4,9	5
Kuzey Afrika+Ortadoğu	0	0	0	0	0,7	3	1,5	1,6	1	2,3	2,6	3,4	3,2	2,8	2,9
Güney Asya	8	6	6	1,7	5	5,2	4,2	3,9	3,2	4,3	5,6	4,8	4,1	4,5	4,2
Güney Doğu Asya	1,4	3	3	1,7	4,2	2,8	4,2	3,8	3,4	5	6	4	4,9	5,2	5,5
Tümü	4,7	4,3	4,3	3,3	4,4	5,1	4,9	4,2	4,2	5,5	6,6	4,8	5,5	5,9	6
eta sq"	0,55	0,49	0,48	0,58	0,59	0,51	0,43	0,43	0,58	0,6	0,41	0,61	0,46	0,46	0,45
Ülke Sayısı	73	98	116	121	121	81	98	120	122	123	146	133	132	150	150

Kaynak : Lane ve Ersson (2003: 33).

Not : eta sq: Bölgelere göre açıklanan değişkenlik.

3. DEMOKRASİ VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

3.1. Demokrasinin Ekonomiyi Pozitif Yönde Etkilediği Görüşü

Ekonominin demokrasi boyutu ile demokrasinin ekonomi boyutu ve bunlar arasındaki ilişki ve etkileşimler demokratikleşme sürecinin tanımlanması açısından oldukça önemlidir (Türkkan, 1996: 8). Siyasal düşünce sisteminde genel olarak kabul edildiği üzere, bir toplumun gelişmişlik düzeyi ve zenginliği siyasal rejimi arasında bir ilişki bulunmaktadır (Elgström ve Hyden, 2002'den aktaran Lane ve Ersson, 2003: 44). Lipset (1959, 1963) ve Lerner (1964)'de ilk ampirik sonuçların tartışılmasından anlaşılacağı üzere, demokrasi ile ekonomik gelişme düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığına dayalı ipuçları bulunmaktadır (Aktaran Helliwell, 1992: 1; Lane ve Ersson, 2003: 44). Ekonomik gelişme ile demokrasi ilişkisinin genellikle çift yönlü olduğuna dair

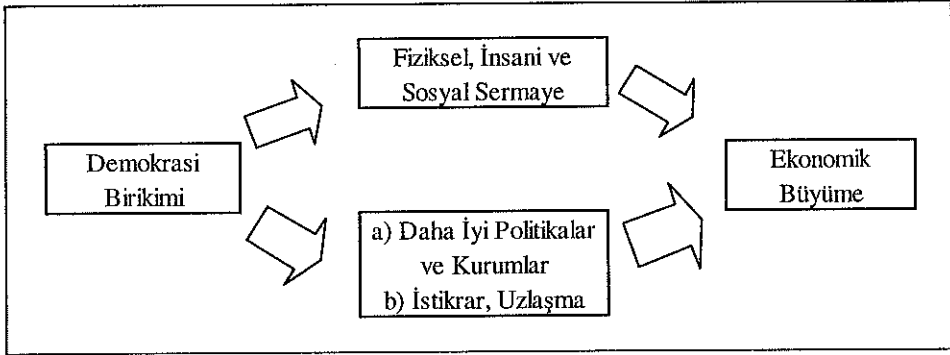
düşünceler çoğunluktadır ve dünya genelinde de kabul görmektedir. Siyasi liderler ve bazı etkili akademisyenler, demokratikleşmenin “parya”lara ve ekonomik açıdan düşük performans gösteren fakir ülkelere uzun dönemli refah getireceğine inanmaktadırlar (Paper ve Papaioannou, 2004: 2)⁶. Öte yandan zenginlik ve gelişme ile birlikte ülkelerin altyapı ve toplumsal yapısına yönelik yatırımların artması ve eğitim hizmetlerinin genişlemesi ile birlikte demokrasinin de bundan etkileneyeceği, daha fazla eğitimin yeni bir orta sınıf ortaya çıkaracağı ve siyasi yaşamdaki kutuplaşmaların azalacağı da güçlü bir şekilde savunulmaktadır. Böylece daha az siyasi kutuplaşmanın demokratik olmayan siyasi kutuplaşmayı ortadan kaldırarak demokratik istikrarı sağlayacağı tahmin edilmektedir (Lane ve Ersson, 2003: 44). Lipset’e göre (Lipset, 1959’dan aktaran Muller, 1997: 134), ekonomik gelişmenin demokrasiye etkisi birbirleriyle ilişkili olan iki değişkenden etkilenir: siyasi kültür ve toplumsal yapı. Buna göre, eğitim ve ekonomik gelişme birlikte ilerler ve kişiler arası güven ve zıtlıklara karşı toleransın artması gibi oluşumlar şeklinde demokrasiyi de ilerletirler. Öte yandan ekonomik gelişme piramit şeklindeki toplumsal tabakalaşmayı ortadan kaldırarak elmas şeklinde bir toplumsal tabakalaşmayı ortaya çıkarır ki bu yapı anti-demokratik parti ve ideolojilerin törpülenmesini sağlar. Sonuçta, yoksul alt sınıf yerine orta sınıfın geçmesi, pre-demokratik güçlerin gelişmesine ve sosyo-ekonomik ilerlemeye araç olacaktır (Rueschemeyer, Stephens ve Stephens, 1992: 14’dan aktaran Muller, 1997: 135). Diğer yandan, kapitalist ekonomik gelişmenin tarım sektöründen sanayi ve hizmetler kesimine işgücü geçişine yol açması ve bu dönüşümün şehirlerde orta sınıfın büyüklüğünü arttırması da beklenmektedir ki bu oluşum da demokrasiyi güçlendirecektir (Muller, 1997: 137)⁷.

Literatürde, demokrasinin ekonomik gelişmeyi teşvik etmesini açıklayan yazarlardan bazıları, görüşlerini demokrasinin özel mülkiyet ve sözleşme yapma haklarının garantisine dayanırlar, çünkü otoriter rejimler bu tür hakların yerine getirileceğine dair inanırlık sağlayamaz (Olson, 1993’ten

⁶ Örneğin, 24.06.2003 tarihinde New York Times’da yayımlanan makalesinde, ABD Dışişleri Bakanı Colin L.Powel, Zimbabwe devlet başkanı Mugabe’nin iktidardan düşmesinin ardından yapılacak olan genel seçimlerle gelecek olan demokrasinin kısa zamanda ülkeye refah getireceğini ileri sürmektedir (Paper ve Papaioannou, 2004: 2).

⁷ Rueschemeyer (1992) ve Muller (1997), kapitalist ekonomik gelişmenin ortaya gelir eşitsizlikleri de çıkaracağını, bu durumun çalışan sınıfları radikalleştireceğini, sınıfsal kutuplaşmayı arttıracağını, alt sınıfların burjuvalara yönelik toleransının azalacağını ve kısacası gelir eşitsizliğinin demokrasinin istikrarını bozan bir faktör olacağını da düşünmektedirler (Muller, 1997: 135-37).

aktaran Shen, 2002: 9)⁸. Bazı yazarlar ise, demokrasinin ekonomik reformları otoriter rejimlerden daha iyi yönettiğini ve sağladığını iddia etmektedir (Haggard, 1997'den aktaran Shen, 2002: 9). Siyasi çoğulculuğun başta ekonomik çoğulculuk olmak üzere toplumdaki çoğulculuk türlerini arttırdığını, demokratik rejimlerin şeffaf olduğunu ve bunun kamu politikası yapım sürecini kolaylaştırdığı ve böylece büyümenin teşvik edildiği ileri sürülen bir diğer argümandır (Lane ve Ersson, 2003: 55). Przeworski vd.'nin (2000) şu sözleri ilginçtir ve büyüme-demokrasi ilişkisinin nedenselliğine dikkat çekmektedir: "Diktatörlükler işçileri baskı altında tutar, onları sömürür ve dikkatsizce kullanır. Demokrasiler ise işçilerin çıkarları için mücadele etmelerine izin verir, daha fazla ücret ve iş verir." (Aktaran, Lane ve Ersson, 2003: 56). Bir başka açıklama ise şöyledir: Demokrasi fiziksel, insani ve sosyal sermayeyi arttırmakta, iyi politika ve kurumlar, istikrar ve uzlaşmayı tesis etmekte ve böylece ekonomik büyümenin altyapısını ve enerjisini hazırlamaktadır (Gerring, Bond ve Barndt, 2004). Bu görüşü bir de aşağıdaki Şekil 3 ile özetleyebiliriz.

Kaynak: Gerring, Bond ve Barndt (2004: 34).

Şekil 3: Demokrasi-Ekonomik Büyüme İlişkisi

⁸ Bu konuda "Volontarist ekonomi yönetimi anlayışının" demokrasi ile bağdaşmayan yönetim anlayışlarının başında geldiğinin belirtilmesinde yarar bulunmaktadır. Bu anlayış, "iktisadi hayatın siyasi iktidarlar tarafından, ekonomi ötesi amaçlar çerçevesinde yönlendirilmesini ve biçimlendirilmesini ifade eder." Volontarizm, "kaynakların etkin kullanımını amaçlayan her türlü iktisadi kural ve yasanın inkar edilmesini ve kaynak kullanımının ekonomi ötesi, politik, sosyal, kültürel vs. amaçlar ve ilkeler çerçevesinde yapılmasını" öngörür ve "müdahaleci, yönlendirici, biçimlendirici ve emredici bir zihniyeti" temsil eder (Türkkan, 1996: 237-73). Dolayısıyla volontarizm ekonomik ilkelere aykırı bir şekilde toplumların ekonomik yaşamlarına nüfus etmesi, ekonomik gelişmeyi aksatan en önemli unsurlardan biridir. Kısacası, özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi ancak volontarizm dışında kaldığı sürece ekonomik başarıyı getirme şansına sahiptir.

3.2. Demokrasinin Büyümeyle Negatif Yönde Etkilediği Görüşü

Demokrasinin ekonomik gelişmeye negatif yönde etki yaptığını gösteren ampirik çalışmalar bu durumun nedenlerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Yapılan açıklamaların bazıları şunlardır (Aktaran Shen, 2002: 9; Lane ve Ersson, 2003: 55):

- *Demokrasi büyüme için potansiyel bir risktir, çünkü bu rejim baskı ve çıkar gruplarının etkisine açıktır (Olson, 1982).*
- *Otarşik rejimler, cari tüketimden özveriyle vazgeçerek elde edilecek tasarrufların büyümeyle sağlayacak yatırımlara kanalize edilmesinde önemli bir rol oynar (Rao, 1984).*
- *Demokrasiler, büyümeyle engelleyen yeniden gelir dağıtımını sağlayıcı vergiler nedeniyle negatif etkide bulunur (Persson ve Tabellini, 1992).*
- *Çin ve Rusya'nın mali federalizminin karşılaştırıldığı bir çalışmada, Çin'in siyasi merkezîyetçiliğinin, yerel yönetimlerin rant elde etme rekabetinin (Rusya'da olduğu gibi) rant kavgaları oluşturduğu ve böylece büyümenin engellendiği savunulmaktadır (Blanchard ve Shleifer, 2000).*
- *Demokratik rejimlerin güncel destek politikalarının uygulanmasına meyilli olması, kaynakların tüketime yönelmesine, bu ise uzun dönemli büyümeyle finanse edecek tasarrufların ve dolayısıyla yatırımların azalmasına yol açmaktadır.*
- *Otarşik yönetimler, kaynakların uzun dönemli gelişme amacına dönük olarak kanalize edilmesinde gerekli olan disiplini sağlayabilmektedir.*
- *Demokrasilerde işçilerin organize olabilmeleri ücretlerini yükseltebilmelerini sağladığı için kâr oranlarını düşürebilir, böylece yatırımları ve dolayısıyla büyüme hızını negatif etkilemiş olur (Przeworski ve Limongi, 1993: 55).*

Eğer bir ülkede ekonomi yönetimine popülist eğilimler hakim olduysa, bu ülkede makro ekonomik dengelerin bozulması muhtemeldir, çünkü bu tip iktidarlar, emisyonu başvurma, dış borçlanma, iç borçlanma ve devletin asli görevleri için tahsis edilen kaynakları kullanma gibi yöntemleri sıklıkla kullanır. Böylece makro ekonomik dengeler bozulmakta (kamu açıklarının artması ya da dış açıkların artması gibi), devlet işlerliğini yitirmektedir (Türkkan, 1996: 172-201). Sonuçta ülkenin ekonomik büyümesi olumsuz etkilenmektedir.

3.3. Demokrasi-Büyüme İlişkisi Üzerine Yapılmış Ampirik Çalışmalar

Demokrasi ve ekonomi ilişkisi üzerine yapılmış çalışmaların sonuçlarına ilişkin aşağıdaki Tablo 6, genel bir özet sunmaya çalışmaktadır. Demokrasi-ekonomi ilişkisinin özellikle demokrasi-büyüme boyutuna dair çalışmaların daha yoğun olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Demokrasi ve Ekonomi İlişkileri Üzerine Ampirik Araştırmalar ve Sonuçları

Araştırmacı	Yıl	Dönem	Bulgular
Lipset	1959	1950'ler	Demokrasi ve ekonomik büyüme oranında pozitif yönlü bir ilişki var (48 ülke).
Przeworski	1966	1949-1963	Orta gelişme düzeyindeki diktatörlüklerde hızlı ekonomik büyüme (57 ülke).
Adelman ve Morris	1967	1950-1964	Otarşi dışılık ve orta gelişme düzeyindeki ülkelerdeki büyümeye yardım ediyor (Komünist bloğu da kapsayan 74 az gelişmiş ülke)
Dick	1974	1959-1968	Demokrasiler diğerlerine göre önemsiz derecede daha hızlı ekonomik büyümeye sahip.
Huntington ve Dominguez	1975	1950'ler	Otarşiler daha hızlı büyüyor (35 yoksul ülke)
Marsh	1979	1955-1970	Otarşiler daha hızlı büyüyor (98 ülke)
Weede	1983	1960-1974	Otarşiler daha hızlı büyüyor (124 ülke)
Kormendi ve Meguire	1985	1950-1977	Demokrasiler daha hızlı büyüyor (47 ülke)
Landau	1986	1960-1980	Otarşiler daha hızlı büyüyor (65 ülke)
Sloan ve Tedin	1987	1960-1979	Bürokratik ve otarşik rejimler demokrasilerden daha hızlı büyüyor, geleneksel diktatörlükler daha yavaş büyüyor (20 Latin Amerika ülkesi)
Marsh	1988	1965-1984	Rejimler arasında bir farklılık yok (47 ülke)
Pourgerami	1988	1965-1984	Demokrasiler daha hızlı büyüyor (92 ülke)
Scully	1988-1992	1960-1980	Demokrasiler daha hızlı büyüyor (115 ülke)
Barro	1989	1960-1985	Demokrasiler daha hızlı büyüyor (72 ülke)
Grier ve Tullock	1989	1961-1980	Demokrasiler Afrika ve Latin Amerika'da daha hızlı büyüyor; Asya'da rejimler arasında fark yok.
Remmer	1990	1982-1988	Demokrasiler daha hızlı büyüyor ama istatistiksel olarak önemsiz derecede
Pourgerami	1991	1986	Demokrasiler daha hızlı büyüyor
Helliwell	1992	1960-1985	Demokrasiler büyüme üzerinde negatif yönde etkili ama istatistiksel olarak önemsiz derecede (125 ve 98 ülke).
Burkhardt ve Lews-Beck	1994	1973-1988	Demokrasinin ekonomik gelişme düzeyine etkisi yok.
Mbaku	1994	1970-1990	Örneklere göre farklı etki.
Abrams ve Lewis	1995	1968-1987	Demokrasiler daha hızlı büyüyor.
De Haan ve Sierman	1995	1961-1992	Demokrasinin büyüme hızına etkisi yok.
Goldsmith	1995	1980-1990	Demokrasinin büyüme hızına negatif etkisi var.
Barro	1996	1960-1990	Demokrasinin büyüme hızına zayıf negatif etkisi var.
Feng	1996	1960-1992	Demokrasiler daha hızlı büyüyor.
Leblang	1996	1960-1990	Demokrasinin büyüme hızına etkisi yok.
Bhalla	1997	1973-1990	Demokrasiler daha hızlı büyüyor.
Feng	1997	1960-1980	Demokrasinin büyüme hızına negatif etkisi var.
Leblang	1997	1960-1990	Demokrasiler daha hızlı büyüyor.
Przeworski ve Limongi	1997	1960-1990	Demokrasinin büyüme hızına etkisi yok.
Nelson ve Singh	1998	1970-1984	Demokrasiler daha hızlı büyüyor.
Gasirowski	2000	1968-1991	Demokrasinin büyüme hızına etkisi var.

Kaynak: Lane ve Ersson (2003: 51-53); Przeworski ve Limongi (1993: 61)

Tablo 6'da yer alan çalışmalar genel olarak ele alındığında demokrasi ve büyüme arasındaki ilişkinin ampirik olarak test edilmesinde temel olarak iki yol kullanıldığı görülür (Shen, 2002: 9): İlk yaklaşım Lipset'in (1959) öncülüğünü yaptığı gelişme ve demokrasi düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. İkinci yaklaşım ise, büyüme oranları ile demokrasi ölçümleri arasındaki ilişkinin ülkeler arası regresyon yöntemiyle test edilmesidir. Tipik bir ülkeler arası regresyonda kişi başına GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla)'daki büyüme oranları ortalaması bağımlı değişken, demokrasi düzeyinin ölçümünde kullanılan belirli ölçüm sonuçları bağımsız değişken ve ekonomik büyümeyi etkileyen diğer faktörlerden oluşan bir set ise kontrol grubu olarak kullanılır. Bu yöntem, rejim değişikliklerini ihmal eden ve kontrol değişkenlerine yüksek düzeyde bağımlı bir nitelik taşır.

Aşağıda, konuyla ilgili tipik bir regresyon denklemi gösterilmektedir (Shen, 2002: 10):

$$g_i = \alpha + \beta \cdot X_i + \gamma \cdot D_i + \varepsilon \quad (1)$$

Burada g_i belirli bir ülke için büyüme oranını, X_i vektörü ekonomik büyümeyi açıklayan ek açıklayıcı değişkenler setini (örneğin yatırımlar, eğitim, doğum oranları, devlet harcamaları, dış ticaret hadlerindeki değişiklikler gibi) göstermektedir. D_i ise demokrasi düzeyinin göstergesidir. ε ise hata terimidir.

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin üzerine inşa edilmiş ampirik çalışmaların birçoğunda, genel olarak büyüme üzerine yapılmış ülkeler arası çalışmalarda karşılaşılan sorunların birçoğuna rastlanılmaktadır⁹.

4. TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: ÖNCE-SONRA YÖNTEMİYLE BİR İNCELEME

Demokrasi-büyüme ilişkisinin araştırılmasında daha önce bahsedildiği üzere birkaç temel yöntemin kullanıldığı bilinmektedir. Bu çalışmada yöntem olarak önce-sonra yaklaşımı kullanılacaktır. Daha önce bu yöntemi Shen (2002) seçilmiş ülkeler için kullanmıştır. Shen (2002), araştırma yöntemi olarak, incelenecek değişkenin aldığı değerlerin belirlenmiş bir tarihten öncesini ve sonrasını kapsayan dönemlerde ulaştığı seviyelerin ortalamasını alarak karşılaştırmaktadır. Burada ele alınan temel değişkenlerden biri demokrasi

⁹ Bu konuda bkz.: Shen (2002: 10-12).

olduğu için, dünya ülkelerinin demokrasiye geçiş yıllarını baz almakta, bu tarihten önceki 5-10 yılın ve bu tarihten sonraki 5-10 yılın ortalama değerlerini karşılaştırmaktadır. Aşağıdaki Tablo 7 içinde Türkiye'nin de yer aldığı seçilmiş bazı ülkelerin durumunu göstermektedir.

Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerde Demokrasi ve Büyüme: Önce-Sonra Yaklaşımı

Ülkeler	Demokrasiye İlk Geçiş Yılı	Kişi Başına GSMİP'deki Büyüme					
		10 Yıllık Ortalama			5 Yıllık Ortalama		
		Önce	Sonra	Fark	Önce	Sonra	Fark
Arjantin	1984	-0.7	1.5	2.2	-2.7	-0.6	2.1
Bangladeş	1992	2.5	3.4	0.9	2.6	3.2	0.6
Bolivya	1983	1.0	-0.5	-1.5	-1.5	-2.0	-0.5
Brezilya	1975	5.6	0.9	-4.8	8.7	3.0	-5.7
Şili	1990	1.4	5.4	4.0	5.2	5.6	0.4
Yunanistan	1975	7.2	2.1	-5.1	7.8	3.9	-3.9
Meksika	1974	3.8	1.9	-1.9	3.0	2.4	-0.6
Pakistan	1986	2.4	3.3	0.9	3.1	4.0	0.9
Singapur	1982	6.9	5.4	-1.5	6.2	4.5	-1.7
G.Kore	1986	5.8	7.9	2.1	4.4	9.4	5.0
Türkiye	1983	1.5	2.9	1.4	-0.8	4.1	4.9
Ortalama		1.5	2.0	0.5	0.7	2.0	1.3

Kaynak: Shen, (2002: 13).

Tablo 7'den görüldüğü gibi, Türkiye, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra 1983 yılında yapılan genel seçimlerle demokrasiye geri dönmelerinden önceki 10 yılda ortalama % 1.5 büyüme hızına ulaşmışken 1983 sonrasındaki 10 yılda ortalama % 2.9 büyümüştür. Dolayısıyla büyüme hızı demokrasiye geçişten sonra artmıştır. Beş yıllık ortalamalarda durum daha belirgindir. 1983 öncesindeki beş yılda ortalama % 0.8 küçülen Türkiye ekonomisi sonraki beş yılda ortalama % 4.1 büyümüştür. Dünya genelinde ise 10 yıllık ortalamalarda önce % 1.5, sonra % 2.0, 5 yıllık ortalamalarda önce % 0.7 ve sonra % 2.0 değerlerine ulaşılmıştır ki Türkiye'nin demokrasiye geçiş sonrası dönemlerde ulaştığı bu değerler dünya ortalamalarının üzerindedir.

Shen (2002), araştırmasında Türkiye'nin demokrasiye geçiş yılı olarak 1983'ü almıştır. Oysa Türkiye'nin siyasi tarihinde demokrasinin aksadığı ve yeniden fonksiyonel hale geldiği birkaç dönem daha mevcuttur. Çalışmanın bu

kısımında Türkiye’de demokrasi-ekonomik büyüme ilişkisinin sorgulanması “önce-sonra” yöntemiyle bu dönemlere genişletilecektir.

Türkiye’de 1920’lerin ortasından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar süren Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) egemenliğinde geçirilen tek parti iktidarı esas olarak 1946’da başladığı halde 1950 seçimlerinde DP’nin yönetime gelmesiyle anlam kazanan çok partili dönem 1960-61, 1971-73 ve 1980-83 dönemlerinde kesintilere uğramıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nden (TSK) bir grup subay 27 Mayıs 1960 Darbesi ile Demokrat Parti (DP) yönetimine ve parlamentoya son vermiştir. 10 Ekim 1965 tarihindeki genel seçimlerle demokrasiye geri dönmüş ve Adalet Partisi oyların yaklaşık % 53’ünü toplayarak tek başına iktidar olmuştur. AP iktidarının ilk evresi 12 Mart 1971’deki askeri müdahale ile son bulmuştur. Öğrenciler ve işçilerin “1961 Demokrasisinde” direniş ve eylemleriyle hükümetleri zor durumda bırakabilecek dinamik güce kavuşması bu dönemin en önemli özelliğidir. 12 Mart’ı gerçekleştirenler 1971 öncesinden 1961 Anayasası’ndaki özgürlükçü maddeleri sorumlu tutmuşlardır (Özdemir, 2005: 227-63). 14 Ekim 1973’de genel seçimler yapılarak yeniden demokrasiye dönmüştür. 450 milletvekilliğinin 185’ini CHP, 149’unu AP kazanmıştır.

Çalışmanın bu kısmında, 27 Mayıs 1960 Darbesi ve 12 Mart 1971 askeri müdahalesi öncesi ve sonrasında ekonomik büyüme oranlarında gerçekleşen değişim incelenecektir. Aşağıdaki Tablo 8, bu dönemlerle ilgili büyüme oranlarını ve demokrasiye geçiş öncesi ve sonrasındaki performansları göstermektedir.

Tablo 8: Türkiye’de Kişi Başına GSMH Yıllık Artış Hızı (%) (1940-1989)

Yıl	Kişi Başına GSMH Artış Hızı %	Yıl	Kişi Başına GSMH Artış Hızı %	Yıl	Kişi Başına GSMH Artış Hızı %	Yıl	Kişi Başına GSMH Artış Hızı %	Yıl	Kişi Başına GSMH Artış Hızı %
1940	-6.8	1950	6.0	1960	0.5	1970	1.8	1980	-4.8
1941	-11.6	1951	10.0	1961	-0.6	1971	4.4	1981	2.3
1942	4.6	1952	8.8	1962	3.6	1972	6.5	1982	0.6
1943	-10.8	1953	8.2	1963	7.0	1973	2.3	1983	1.7
1944	-5.9	1954	-5.6	1964	1.5	1974	0.7	1984	4.5
1945	-16.1	1955	5.0	1965	0.6	1975	3.3	1985	1.7
1946	29.2	1956	0.7	1966	9.2	1976	6.8	1986	4.4
1947	1.9	1957	4.4	1967	1.6	1977	0.9	1987	7.5
1948	14.1	1958	1.6	1968	4.0	1978	-0.8	1988	-0.7
1949	-7.0	1959	1.1	1969	1.7	1979	-0.25	1989	-0.6

Kaynak: DİE, İstatistik Göstergeler, 1923-1992 ve 1923-2002, Ankara.

Yukarıda yer alan Tablo 8'den yararlanarak, demokrasinin kesintiye uğradığı yıllardan öncesi ve sonrasına ait değerlerin ortalamaları da aşağıdaki Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9: Türkiye'de Demokrasi ve Büyüme: Önce-Sonra Yaklaşımı

Demokrasiye Geçiş Yılı	Kişi Başına GSMH'daki Büyüme %								
	10 Yıllık Ortalama			5 Yıllık Ortalama			3 Yıllık Ortalama		
	Önce	Sonra	Fark	Önce	Sonra	Fark	Önce	Sonra	Fark
1950	0.4	3.4	3	4.4	2.6	-1.8	4.3	9.0	4.7
1965	2.0	3.5	1.5	2.4	3.6	1.2	3.0	4.9	1.9
1973	3.3	1.6	-1.7	3.3	2.1	-1.2	4.4	3.6	-0.8
1983	1.5	2.9	1.4	-0.8	4.1	4.9	1.5	3.5	2
Ortalama	1.8	2.8	1.0	2.3	3.1	0.8	3.3	5.2	1.9

Tablo 9'da Türkiye'de demokrasi süreçlerinin başlangıç yılları olan 1950, 1965, 1973 ve 1983'den önce ve sonra kişi başına GSMH miktarlarında meydana gelen gelişmeler incelenmiştir. Demokrasi süreçlerinin başlangıcından önceki ve sonraki 10, 5 ve 3 yıllık ortalama GSMH büyüme oranları hesaplandığında ele alınan dönemlerin hepsinde de ekonomik büyüme oranlarının arttığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar Türkiye'de demokrasinin işlerliği ve altyapısının yeterliliği sürekli tartışılan bir konu olsa da görülen bu eğilim daha önce dünyadaki diğer birçok ülke üzerine yapılmış ampirik çalışma sonuçlarıyla örtüşmektedir.

SONUÇ

Demokrasi açısından mesafe alamamış ve kaliteli demokrasi mekanizmalarını tesis edememiş ülkeler arasında yer almak bugün hiçbir çağdaş ülkenin istemeyeceği bir durumdur. Yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır ki, demokrasinin kurum ve kurallarının ihlali sadece sosyal yaşama değil ekonomik yaşama da etkilerde bulunabilmektedir. Türkiye'de geçmişte meydana gelen demokrasi sürecindeki aksamalardan sonra demokrasiye tekrar dönüş yapıldığında makroekonomik performans ya da ekonomik büyüme oranları yükselmektedir. Bu sonuç, özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde uygulanmaya çalışılan kalkınma politika ve modellerinde demokrasi boyutunun

ne derece dikkate alınması gerektiği yönünde yorumlanabilir. Demokrasi-ekonomi ve ekonomi-demokrasi etkileşim sürecini belirleyen faktörlerin sayısı, ilişki biçimleri ve kapsamı genişleme potansiyeline sahiptir. Daha da önemlisi, makroekonomik yönetimde ve ülkelerdeki ekonomik yapılanmada mevcut yönetimlerin demokratik ilkelere uyumun avantajlarından yararlanabilme yeteneğidir.

KAYNAKÇA

- AŞUKIN, N.S., N.P.BUTURSKIY, A.B.VEBER vd., (1979), **Politika Sözlüğü**, Çev.Mazlum Beyhan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- ATEŞ, Toktamış, (1994), **Demokrasi, Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler**, 5.B., Ankara: Ümit Yayıncılık.
- BARRO, Robert J., (1994), "Democracy and Growth", **NBER Working Paper**, No: 4909.
- BOLLEN, Kenneth A ve Pamela PAXTON, (2000), "Subjective Measures of Liberal Democracy", **Comparative Political Studies**, Vol.33, No: 1, February 2000, Sage Publications, ss.58-86.
- BOLLEN, Kenneth A. ve Pamela M.PAXTON, (1997), "Democracy Before Athens", **Inequality, Democracy and Economic Development** içinde, (Ed.), Manus I.Midlarsky, Cambridge: Cambridge University Press.
- BOLLEN, Kenneth A., (1995), "Measures of Democracy", **The Encyclopedia of Democracy** içinde, Ed.M.Lipset, Volume III, Londra: Routledge, ss. 817-21.
- DEVLET İSTATİSTİK ENS., İstatistik Göstergeler, 1923-1992 ve 1923-2002
- FREEDOM HOUSE, Freedom in the World 2005 Report, www.freedomhouse.org
- GERRING, John, Philip BOND, William T.BARNDT, (2004), "Democracy and Economic Growth: A Historical Perspective", **Draft**, November 31, 2004.
- HELLIWELL, John F., (1992), "Empirical Linkages Between Democracy and Economic Growth", **NBER Working Paper**, No: 4066.
- LANE, Jan Erik ve Svante Ersson, (2003), **Democracy: A Comparative Approach**, Routledge: London and New York
- MARSHALL, Gordon, (2003), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev.Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MULLER, Edward N., (1997), "Economic Determinants of Democracy", **Inequality, Democracy and Economic Development** içinde, Ed.Manus I.Midlarsky, Cambridge: Cambridge University Press, 133-55.
- ÖZDEMİR, Hikmet, (2005), "Siyasal Tarih (1960-1980)", **Yakınçağ Türkiye Tarihi I** içinde, Haz.Sina AKŞİN, Bülent TANÖR, Korkut BORATAV, Milliyet Kitaplığı, İstanbul.
- ÖZDEN, Yekta Güngör, (2001), **Cumhuriyetçi Demokrasi**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

- PAPER, Job Market ve Elias Papaioannou, 2004, "Democratization and Growth", London Business School, <http://phd.london.edu/epapaioannou/15.04.2005>
- PRZEWORSKI, Adam ve Fernando LIMONGI, (1993), "Political Regimes and Economic Growth", **The Journal of Economic Perspectives**, Vol.7, No: 3 (Summer, 1993), ss.51-69.
- RAYNAUD, Philippe ve Stephane Rials (Eds.), (2003), Siyaset Felsefesi Sözlüğü, Çev. İ Yerguz vd., İletişim Yayınları, İstanbul.
- SHEN, Jian-Guang, (2002), "Democracy and Growth: An Alternative Empirical Approach", BOFIT, **Bank of Finland, Institute for Economies in Transition, Discussion Papers**, No: 13.
- TÜRKKAN, Erdal, (1996), Ekonomi ve Demokrasi, Turhan Kitabevi, Ankara